

Parshiot Matot – Maasé – 5786 -nr. 273

Samenvatting van de parsha

Het jaar is 2488 en de 40 jaar in de woestijn lopen ten einde. Miriam en Aaron zijn overleden en Joshua is aangesteld als opvolger. In deze laatste twee delen van Sefer Bamidbar, Matot – Maasé, begint Hashem de zaken af te ronden. Let op de wetten die zijn geselecteerd om het 4e Sefer te beëindigen

1e Aliya: De wetten van persoonlijke geloften worden gedetailleerd beschreven en Moshe krijgt de opdracht om “wraak te nemen” tegen Midian. In de strijd worden zowel Balak als Bilam gedood .

2e Aliya: Na de oorlog geeft Moshe instructies aan de soldaten over de toepasselijke wetten van Toemah – onreinheid, en behandelt de verdeling van de buit tussen de soldaten, de gemeenschap en de Mishkan .Let op de verzen 22 en 23, waarin de wetten worden uitgelegd over hoe we ons vaatwerk koosjer kunnen maken , en de Tora-eis dat metalen vaatwerk dat door een niet-Jood is gemaakt of van een niet-Jood is gekocht, in een mikwe moet worden ondergedompeld voordat het kan worden gebruikt. (De rabbijnen breidden deze wet uit naar glaswerk) Uit waardering voor het feit dat er geen enkele soldaat in de strijd is verloren, doneren de generaals en kapiteins hun persoonlijke percentage van het veroverde goud aan de Mishkan . Het totale gewicht van het gedoneerde goud was 380 kg.!

3e & 4e Aliyot: Moshe wordt benaderd door de stammen van Reuven, Gad en 1/2 van Menashe om de Trans-Jordaanse gebieden te verwerven die veroverd zijn op Sichon en Og. Moshe behandelt hun verzoek eerst met argwaan; er wordt echter een overeenkomst bereikt tussen de 2 1/2 stammen en Moshe : Trans-Jordanië in ruil voor het bemannen van de frontlinies in de campagne om Erets Jisrael in te nemen.

5e Aliya: Mozes geeft de Bné Jisrael de opdracht het Land te zuiveren van alle negatieve invloeden en stelt de Bijbelse grenzen van het Land vast.

6e Aliya: Er worden nieuwe leiders aangesteld om toezicht te houden op de verdeling van het land. De 48 Levitische steden, waaronder de 6 toevluchtsoorden, worden aangewezen.

7e Aliya: De wetten met betrekking tot de onbedoelde moordenaar worden gedetailleerd, en het verbod op trouwen buiten iemands stam wordt vastgesteld. Dit verbod was alleen maar geldig voor de generatie die het Land binnen ging .

Samenvatting van de haftara (Jeremia 2:4 – 2:28, 3:4)

De Haftara van deze week is de tweede Haftara die de dreigende vernietiging van Jeruzalem voorspelt. In het 2e hoofdstuk van Jirmiyahu beschrijft de Navi de omvang van de ontrouw van het volk ,wat leidde tot de Churban – vernietiging. De leiders, de Kohanim en de gewone man hadden allemaal G-ds liefde verraden. Terwijl de Profeet ons vorige week achterliet met een visioen van G-ds liefde voor Zijn kinderen, vallen zijn woorden deze week ons bewustzijn meedogenloos aan. “Zoals de dief beschaamd is als hij gevonden wordt, zo is het huis van Israël beschaamd; zij, hun koningen, hun priesters en hun profeten, die tegen een stuk hout zeggen: “U bent mijn vader,” en tegen een steen: “U hebt mij gebaad. ...Maar in de tijd van hun benauwdheid zullen ze zeggen: “Sta op en red ons”. De Navie berispt hun verder : Waar zijn uw goden die u voor uzelf gemaakt hebt ? Laat ze opstaan, als ze u kunnen redden in de tijd van uw benauwdheid... (Jirmi 2:28)

Geef me Javneh en zijn wijzen

In de tweede eeuw vermoordden de Romeinen, rabbijn Chanina ben Tradyon door een Torarol om zijn lichaam te wikkelen en ze samen te verbranden. De Talmoed (Avodah Zara 18a) vermeldt hoe Rabbi Chanina, terwijl hij stervende was, opmerkte dat alleen de perkamenten rollen in vlammen opgingen, terwijl de letters de lucht in stegen en wegvlogen. Achttien eeuwen later, na de Holocaust, merkte Rav Shlomo Josef Kahaneman van Ponevitch op dat het in tijden van vuurzee onze Joodse historische missie is, om de plaats te vinden om een vers perkament neer te leggen om te dienen als het volgende huis voor de volgende generaties. Rav Kahaneman, wiens familie, jeshiva en gemeenschap opgingen in de vlammen van de Shoah, maakte het tot zijn eigen levensmissie om in Israël de Tora-instellingen weer op te bouwen die door de nazi's in vlammen waren opgegaan.

De Drie Weken beginnen met de 17e Tammuz, de verjaardag van het verbrijzelen van de loechot, de tafelen waarop Hasjem de Tien Geboden schreef, evenals het verbranden van een Tora-rol door Apostomus (Taanit 26b). Terwijl de laatste, een aanval op de Joden en ons geloof vertegenwoordigde, was de eerste een zelf toegebrachte wond die werd toegebracht door Mosjé zelf, de ultieme beheerder van de Tora, die ons het Gouden Kalf zag scheppen en aanbidden en concludeerde dat de loechot in wezen al gebroken waren omdat hun woorden duidelijk niet meer betekenisvol voor ons waren.

De tabletten braken toen hun woorden als irrelevant behandeld werden.

In dezelfde geest lezen we op Tisha B'Av de klaagzang Shaali Sroefa b'ésh die de verbranding van de Talmoed in Parijs in 1242 betreurt. De auteur van dat gedicht, Maharam van Rothenburg, voegde het volgende toe:

Ik zal genoeg tranen vergieten, dat er een rivier ontstaat, die de graven van uw twee nobele prinsen, Moshe en Ahron op de berg Hor, zal bereiken, en ik zal hen vragen: "Is er een nieuwe Tora gegeven? Is dat de reden waarom de oude rollen verbrand werden?" Hoewel we ons misschien concentreren op het gruwelijke beeld van perkamentverbranding, is de diepere pijn het verlies van de letters. Terwijl Rabbi Chanina ben Tradyon zichzelf troostte in de wetenschap dat zijn standvastige toewijding aan zijn geloof ervoor zorgde dat die heilige letters elders hun weg zouden vinden, leven we in een tijd waarin de letters en woorden van de Tora worstelen met dakloosheid, omdat de heilige waarden van geloof en moraliteit steeds vreemder en irrelevanter zijn geworden voor de samenleving. Is er een nieuwe Tora gegeven, vermits de oude in vlammen is opgegaan?

Parshat Massé legt de reizen van het Joodse volk door de woestijn vast. Die reizen zijn door onze geschiedenis heen doorgegaan, en onze blijvende kracht is voortgekomen uit de heilige ark van de Tora die in het centrum van ons volk reisde, vajehi b'nso'ah ha'aron. De Talmoed (Rosj Hasjana 31a) merkt rijkelijk op dat de Tora vermeldt hoe G-d's aanwezigheid tien keer van locatie naar locatie reisde toen de Joden in ballingschap gingen en - in overeenstemming met die oorspronkelijke G-ddelijke reis - tijdens de vernietiging van de Mikdash, de Sanhedrin (het centrum van de Tora-leer van ons volk) op dezelfde manier tien keer zou verhuizen. Dat was de boodschap die Reb Jochanan ben Zakkai overbracht toen hij Vespasianus vroeg dat hij, zelfs als hij Jeruzalem verwoestte, redding zou schenken aan Javne – het nieuwe thuis van de Sanhedrin – en zijn wijzen (Gittin 56b). Javne was niet ons uiteindelijke thuis, maar het was de plek waar het "nieuwe perkament" werd neergelegd om de heilige woorden en boodschappen van de Tora op te vangen en te bewaren. Javne was waar onze toewijding aan het eeuwige behoud van de Tora het duidelijkst tot uiting kwam.

Terwijl we huilen over het verbranden van het perkament door anderen, moeten we ons nog scherper bewust zijn van onze eigen voortdurende verantwoordelijkheid om de waarden en verplichtingen ervan te behouden, aangezien er nooit een nieuwe Tora zal worden gegeven om de "boom des levens voor allen die hem in stand houden" te vervangen. (R. Moshe Hauer z"l)

Beloften breken

Het was een typisch gesprek op een bankje in het park. Ik had mijn vriend al een hele tijd niet gezien en we waren allebei blij toen we elkaar die middag toevallig tegenkwamen.

We schudden elkaar de hand en trokken ons terug op een bankje in de schaduw om een paar minuten samen bij te praten. Zoals vaak het geval is in dergelijke gesprekken, bemerkten we dat we het hadden over wederzijdse kennissen met wie de een of de ander het contact had verloren. Al snel hadden we het over Sam.

Sam was een persoon die veel goede kwaliteiten had, zelfs enkele uitstekende. Maar degene die de meeste indruk maakte op mijn partner in het park en op mij, was de onberispelijke eerlijkheid van Sam.

"Als Sam eenmaal iets zegt," merkte mijn vriend op, "trekt hij zich nooit terug of verandert hij van gedachten". Je kunt erop rekenen dat hij zich aan zijn woord houdt."

Iets diep in mij, misschien het chagrijnige deel van mij, sprak toen. "Is het altijd een deugd om je aan je woord te houden en nooit van gedachten te veranderen? Is dat niet een teken van een zekere starheid, die niet altijd gunstig is, en soms zelfs moreel verkeerd kan zijn?"

Mijn vriend maakte bezwaar. "Zeker," zei hij, "je wilt liegen niet door de vingers zien."

Op dat moment realiseerde ik me dat ons nutteloze gesprek een diepere wending nam. We begonnen filosofisch te worden en zouden al snel onze toevlucht moeten nemen tot een hoger niveau van discours dan we hadden verwacht toen we voor het eerst samen om de tafel gingen zitten.

Maar voordat ik van gespreksonderwerp veranderde, werd ik herinnerd aan het Tora-gedeelte van deze week, Matot-Massé, en aan de openingspassages die de bindende aard van geloften en beloften bespreken, en de omstandigheden waaronder die verbale toezeggingen kunnen worden geannuleerd: "Wanneer een man een gelofte aflegt... of een eed zweert om zijn ziel met een band te binden, zal hij zijn woord niet breken; Hij zal doen, naar alles wat uit zijn mond uitgaat." (Numeri 30:3)

De bindende kwaliteit van iemands beloften wordt door veel niet-bijbelse auteurs benadrukt. De Romeinse wijze Horatius schrijft in zijn brieven: "Als een woord eenmaal is ontsnapt, kan het niet meer worden teruggeroepen." De Spaanse romanschrijver Miguel de Cervantes legt zijn held Don Quichot de volgende woorden in de mond: "Het woord van een eerlijk man is zo goed als zijn verbintenis."

Het is duidelijk dat trouw zijn aan je woorden een universele ethische norm is. De Tora ondersteunt echter volledig de bindende kwaliteit van iemands beloften, maar erkent ook dat er situaties zijn die vragen om het herroepen van die beloften. Tijden veranderen, omstandigheden worden gewijzigd en een herbeoordeling van eerdere verplichtingen is niet alleen toegestaan, maar moet ook worden aanbevolen. Blinde gehoorzaamheid aan iemands vroegere geloften kan tot rampzalige gevolgen leiden.

Terwijl de Tora expliciet de autoriteit aan een vader verleent om de geloften van zijn dochter te annuleren, en onder bepaalde omstandigheden een man toestaat de geloften van zijn vrouw in te trekken, erkennen onze wijzen dat elk individu toegang moet hebben tot een wijze man, een Chacham, die hem kan helpen zijn verbale verplichtingen te beoordelen, en, indien gerechtvaardigd, hem van die verplichtingen kan ontheffen.

Het klassieke geval van misplaatst vasthouden aan iemands woorden is het verhaal van Jiftach dat wordt verteld in het boek Shoftim hoofdstuk 11. Hij was een groot militair leider die, toen hij een strijd tegen de Ammonieten begon, zwoer dat als G-d hem de overwinning zou schenken, hij zou offeren "wat er ook uit de deur van mijn huis komt... wordt een brandoffer." Tragisch genoeg was het zijn dochter, zijn enige kind, die hem kwam ontmoeten. Hij voelde zich gebonden door zijn woorden en het is ons onduidelijk of hij haar inderdaad 'deed wat hij beloofde'.

Onze wijzen zien zijn blinde gehoorzaamheid aan zijn eigen woorden als een gevolg van zijn onwetendheid, en ze bevelen zijn trouw aan zijn gelofte niet aan. Integendeel; Onze rabbijnen erkennen de complexiteit van het leven en begrijpen heel goed dat situaties die om moraliteit vragen, zeer dubbelzinnig kunnen zijn.

In bepaalde omstandigheden is het gevoel gebonden te zijn aan je beloften een voorbeeld van integriteit en eerlijkheid van de hoogste orde. Maar zelfs iemands beloften moeten worden beoordeeld in het licht van veranderende omstandigheden. Wanneer deze omstandigheden een versoepeling van de band van verbale verbintenissen vereisen, kent onze traditie procedures waardoor men zelfs van zijn meest vurige eden en geloften kan worden bevrijd.

De openingspassages van het Tora-gedeelte van deze week erkennen deze complexiteit. Deze passages leren dat men moet oppassen zijn woorden nooit te ontheiligen of geweld aan te doen. Maar ze leren ook dat iemands woorden opnieuw moeten worden bekeken, opnieuw moeten worden onderzocht en opnieuw moeten worden beoordeeld. En ze leren dat, onder leiding van een wijze en vrome Chacham, de banden van woorden kunnen worden losgemaakt alsook de ketenen van verplichtingen uit het verleden.

Er is hier een extra les, en dat is de les van vergeving. Soms vereisen menselijke relaties bepaalde reacties. Mijn gelofte om niets met jou te maken te hebben, kan gebaseerd zijn op de feitelijke overweging dat je gedrag ongewenst was en een negatief effect op mij of mijn familie zou kunnen hebben. Maar ik moet bereid zijn om te zeggen: "Dat was toen en dit is nu." Ik moet bereid zijn om te beseffen dat je veranderd bent en dat onze relatie nu veranderen moet.

En als ik me dat realiseer, moet ik mijn beloften en verplichtingen uit het verleden opnieuw onderzoeken en klaar zijn om ze ongedaan te maken. Dat is het onderliggende concept achter de procedure die bekend staat als Hatarat nedarim, het ongedaan maken van de bindingen van woorden. Dat is een van de boodschappen van het Tora-gedeelte van deze week.

(R. Zvi Hersch Weinreb)

De profetische stem

Gedurende de drie weken tussen 17 Tammuz en Tisha b'Av, terwijl we ons de verwoesting van de tempels herinneren, lezen we drie van de meest verschroeide passages in de profetische literatuur, de eerste twee uit het begin van het boek Jeremia, de derde, volgende week, uit het eerste hoofdstuk van Jesaja.

In misschien geen enkel ander moment van het jaar zijn we ons zo scherp bewust van de blijvende kracht van de grote visionairs van het oude Israël. De profeten hadden geen macht. Ze waren geen koningen of leden van het koninklijk hof. Het waren (meestal) geen priesters of leden van het religieuze establishment. Ze bekleedden geen ambt. Ze zijn niet gekozen. Vaak waren ze zeer populair, niemand meer dan de auteur van de Haftara van deze week,

Jeremia, die werd gearresteerd, geselsd, mishandeld, berecht en slechts ternauwernood aan zijn leven ontsnapte. Slechts zelden werd er tijdens hun leven naar de profeten geluisterd. Toch werden hun woorden opgetekend voor het nageslacht en werden ze een belangrijk kenmerk van Tenach, de Hebreeuwse Bijbel. Zij waren 's werelds eerste maatschappijcritici en hun boodschap gaat door de eeuwen heen. Zoals een grote filosoof bijna zei: als een koning sterft, eindigt zijn macht; Als een profeet sterft, begint zijn invloed.

Wat kenmerkend was aan de profeet was niet dat hij de toekomst voorspelde. De antieke wereld zat vol met zulke mensen: waarzeggers, orakels, lezers van runen, sjamanen en andere waarzeggers, die allemaal beweerden op het spoor te zijn van de krachten die het lot beheersen en 'onze doelen vormgeven, ze ruw hakken zoals we willen'. Het jodendom heeft geen tijd voor zulke mensen. De Tora verbiedt iemand "die waarzeggerij of tovenarij beoefent, voortekenen interpreteert, zich bezighoudt met hekserij, of spreken uitsprekt, of die een medium of spiritist is of die de doden raadpleegt" (Devarim 18:10-11). De Tora gelooft dergelijke praktijken niet, omdat het in menselijke vrijheid gelooft. De toekomst is niet vooraf gescript. Het hangt af van ons en de keuzes die we maken. Als een voorspelling uitkomt, is

het gelukt; Als een profetie uitkomt, is deze mislukt. De profeet vertelt over de toekomst die zal gebeuren als we geen acht slaan op het gevaar en onze wegen niet verbeteren. Hij (of zij – er waren zeven bijbelse profetessen) voorspelt niet ; Hij of zij waarschuwt.

Evenmin onderscheidde de profeet zich in het zegenen of vervloeken van het volk. Dat was het geschenk van Bilaam, niet dat van Jesaja of Jeremia. In het jodendom komt de zegen door priesters, niet door profeten.

Verschillende dingen maakten de profeten uniek. De eerste was zijn of haar gevoel voor geschiedenis. De profeten waren het eerste volk dat G-d in de geschiedenis zag. We hebben de neiging om ons gevoel voor tijd als vanzelfsprekend te beschouwen. Tijd gebeurt. De tijd stroomt. Zoals het gezegde luidt: tijd is G-d's manier om te voorkomen dat alles tegelijk gebeurt . Maar eigenlijk zijn er verschillende manieren om met tijd om te gaan, en verschillende beschavingen hebben het anders waargenomen.

Er is cyclische tijd : tijd als de langzame omwenteling van de seizoenen, of de cyclus van geboorte, groei, verval en dood. Cyclische tijd is tijd zoals die in de natuur voorkomt. Sommige bomen hebben een lang leven; De meeste fruitvliegjes hebben korte; Maar alles wat leeft, sterft. De soort blijft bestaan, individuele leden niet. In Kohelet lezen we de beroemdste uitdrukking van de cyclische tijd in het jodendom :

"De zon komt op en de zon gaat onder, en haast zich terug naar waar hij opkomt. De wind waait naar het zuiden en draait naar het noorden; Rond en rond gaat het, steeds terugkerend op zijn koers ... Wat gedaan is, zal opnieuw worden gedaan; Er is niets nieuws onder de zon."

Dan is er de lineaire tijd: tijd als een onverbiddelijke opeenvolging van oorzaak en gevolg. De Franse astronoom Pierre-Simon Laplace gaf dit idee zijn beroemdste uitdrukking in 1814 ,toen hij zei dat als je "alle krachten kent die de natuur in beweging zetten, en alle posities van alle items waaruit de natuur is samengesteld", samen met alle wetten van de natuurkunde en scheikunde, dan "zou niets onzeker zijn en de toekomst net als het verleden zou aanwezig zijn" voor je ogen. Karl Marx paste dit idee toe op de samenleving en de geschiedenis. Het staat bekend als historische onvermijdelijkheid, en wanneer het wordt overgebracht naar de aangelegenheden van de mensheid, komt het neer op een massale ontkenning van persoonlijke vrijheid.

Ten slotte is er tijd als een loutere opeenvolging van gebeurtenissen zonder onderliggende plot of thema. Dit leidt tot het soort historische geschriften dat werd ontwikkeld door de geleerden van het oude Griekenland .

Elk van deze heeft zijn plaats, de eerste in de biologie, de tweede in de natuurkunde, de derde in de seculiere geschiedenis, maar geen enkele was tijd zoals de profeten die begrepen.

De profeten zagen de tijd als het strijdperk waarin het grote drama tussen G-d en de mensheid zich afspeelde, vooral in de geschiedenis van Israël. Als Israël trouw zou zijn aan zijn zending en zijn verbond , dan zou het bloeien .

Als het ontrouw was, zou het falen. Het zou een nederlaag lijden en in ballingschap gaan. Dat is wat Jeremia nooit moe werd zijn tijdgenoten te vertellen.

Het tweede profetische inzicht was de onverbreekelijke verbinding tussen monotheïsme en moraliteit. Op de een of andere manier voelden de profeten aan – het is impliciet in al hun woorden, hoewel ze het niet expliciet uitleggen – dat afgoderij niet alleen vals was. Het was ook corrumperend. Het zag het universum als een veelheid van machten die vaak met elkaar in botsing kwamen. De strijd ging naar de sterken. Might defeated right. De sterksten overleefden terwijl de zwakken omkwamen. Nietzsche geloofde dit, net als de sociaal-Darwinisten.

De profeten verzetten zich hier met al hun kracht tegen. Voor hen was de kracht van G-d secundair; waar het om ging was de gerechtigheid van G-d . Juist omdat G-d Israël liefhad en had verlost, was Israël Hem loyaliteit verschuldigd als hun enige ultieme soeverein, en als zij G-d ontrouw waren, zouden zij ook ontrouw zijn aan hun medemensen. Ze zouden liegen,

beroven, bedriegen, enz. Jeremia betwijfelt of er één eerlijk persoon in heel Jeruzalem was (Jer. 5:1). Ze zouden seksueel overspelig en promiscue worden :

"Ik voorzag in al hun behoeften, maar zij pleegden overspel en verdrongen zich in de huizen van prostituees. Het zijn goed gevoede, wellustige hengsten, die elk hinniken om de vrouw van een andere man." (Jer. 5:7-8)

Hun derde grote inzicht was het primaat van ethiek boven politiek. De profeten hebben verrassend weinig te zeggen over politiek. Ja, Shmuël was op zijn hoede voor de monarchie, maar we vinden bijna niets in Jesaja of Jeremia over de manier waarop Israël/Juda geregeerd zou moeten worden. In plaats daarvan horen we een constante nadruk dat de kracht van een natie – zeker van Israël/Juda – niet militair of demografisch is, maar moreel en spiritueel. Als de mensen trouw blijven aan G-d en aan elkaar, kan geen enkele kracht op aarde hen verslaan. Als ze dat niet doen, kan geen enkele kracht hen redden . Zoals Jeremia in de Haftara van deze week zegt , zullen ze te laat ontdekken dat hun valse goden valse troost boden : Ze zeggen tegen hout : 'Jij bent mijn vader' , en tegen de steen : 'Je hebt me gebaad. Zij hebben Mij de rug toegekeerd en niet hun gezichten; maar als zij in moeilijkheden zijn, zeggen zij: 'Kom en red ons !'Waar zijn dan de goden die jullie voor jezelf hebben gemaakt? Laat ze komen als ze je kunnen redden als je in de problemen zit ! Want u hebt evenveel goden als u steden hebt, o Juda. (Jer. 2:27-28)

Jeremia, de meest hartstochtelijke en gekwelde van alle profeten, is de geschiedenis ingegaan als de onheilsprofeet. Toch is dit oneerlijk. Hij was ook in de hoogste mate een profeet van hoop. Hij is de man die zei dat het volk van Israël "zo eeuwig zal zijn als de zon, de maan en de sterren" (Jer. 31). Hij is de man die, terwijl de Babyloniërs Jeruzalem belegerden zei : "Want dit zegt de Almachtige Heer, de G-d van Israël : Huizen, akkers en wijngaarden zullen in dit land weer gekocht worden." (Jer. 32)

Jeremia's gevoelens van onheil en hoop waren niet met elkaar in conflict : het waren twee kanten van dezelfde medaille. De G-d die Zijn volk tot ballingschap veroordeelde, zou de G-d zijn die hen terugbrengt, want hoewel Zijn volk Hem zou verlaten , zou Hashem hen nooit in de steek laten. Jeremia heeft misschien het vertrouwen in mensen verloren ; doch , hij verloor nooit zijn geloof in Hashem .

De profetie eindigde in Israël met Chagai, Zecharia en Malachi in het tijdperk van de Tweede Tempel . Maar de profetische waarheden hebben niet opgehouden waar te zijn . Alleen door trouw te zijn aan Hashem blijven mensen elkaar trouw. Alleen door open te staan voor een macht die groter is dan jezelf, worden mensen groter dan zichzelf. Alleen door de diepe krachten te begrijpen die de geschiedenis vormen, kan een volk de verwoestingen van de geschiedenis verslaan. Het duurde lang voordat het bijbelse Israël deze waarheden leerde kennen, en het duurde zelfs heel lang voordat ze terugkeerden naar hun land en opnieuw de arena van de geschiedenis betraden. We mogen ze nooit meer vergeten. (R.Jonathan Sacks z"l)

SHABBAT SHALOM

Voor suggesties en commentaar : mobi166@hotmail.com

Gelieve dit blaadje (deze link) ook door te sturen aan vrienden en kennissen.

En je bronnen zullen zich naar het buitenland verspreiden (Misjlé 5-16)

לע"נ ר' יששכר דב בן ר' מנחם מנס ולע"נ מרת פרומה בת ר' צבי אריה